

З.Р. Ибраева¹, К.Н. Булатбаева², Д. Веселинов³

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

²Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық Білім Академиясы, Астана, Қазақстан

³Киелі Климент Охридский атындағы София университеті, София, Болгария
(Email: zarinch86@gmail.com, kulzhanat.bulatbayeva@mail.ru, d_vesselinov@yahoo.fr)

Орта мектепте шет тілін оқытуда фразеологиялық бірліктерді қолданудың әдістемелік тәсілдері

Аңдатпа. Зерттеудің өзектілігі оқушыларды бейнелі және экспрессивті шетел тілінде сөйлеуімен таныстырудың маңызды көздерінің бірі фразеологиялық бірліктер қоры болып табылатындығымен анықталады. Тілдің фразеологиялық қоры ұлттық-мәдени дәстүрлерді, дүниетанымның құндылықтары мен ерекшеліктерін көрнекті және айқын көрсететін, сондай-ақ қазіргі әлемдегі мәдениетаралық қарым-қатынастың рөлі тез артып келе жатқан ең қызықты және өнімді объектілердің бірі болып көрінеді. Зерттеудің мақсаты - фразеологиялық бірліктердің рөлі мен әдіснамалық маңыздылығын негіздеу және анықтау, яғни оқушылардың мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында орта білім берудің әртүрлі деңгейлерінде ағылшын тілін оқыту процесінде мақал-мәтелдерді қолдану. Ағылшын тілін оқыту процесінде мақал-мәтелдерді қолдануға арналған жаттығулар кешені әзірленіп, сыналды. Зерттеу нәтижелері мектепте, колледжде және басқа білім беру ұйымдарында ағылшын тілін оқытуда тікелей оқу процесінде қолдануға болады. Зерттеу материалдарды ағылшын тілін оқытуға арналған оқу бағдарламаларын, оқу құралдарын әзірлеу кезінде пайдалануға болады.

Түйін сөздер: мақал-мәтел, ауыз әдебиеті, әдістемелік құндылық, практикалық құндылық, коммуникативтік құзыреттілік, оқу-тәрбие процесі, орта мектеп.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2023-142-1-119-130>

Кіріспе

Мектептегі фразеологиялық бірліктерді оқытудың және зерттеудің маңыздылығы оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін лингводидактикалық әлеуетімен байланысты. Оқушылар өздерінің ішкі мәдениетін дамытады, сонымен қатар британдықтардың өмірі мен мәдениетінің дұрыс дүниетанымымен танысады; фразеологиялық бірліктерді зерттеу арқылы мәдениетаралық құзыреттіліктің қалыптасуына ықпал етеді; нәтижесінде ана тілі аясында қарым-қатынас контекстінде оқытылатын тілде өзара әрекеттесу мен өзара түсіністік мәселелерін шешу дағдылары қалыптасады.

Фразеологиялық бірліктерді қолдана отырып, коммуникативті іс-шаралар шет тілі сабақтарын едәуір байытады, оқушылар үшін пәннің маңыздылығын арттырады және осы пәнді оқуға деген қызығушылықты сақтайды.

Орта мектеп ұйымдарына арналған оқу-әдістемелік жинақтарды талдау барысында, қазіргі оқулықтарда ағылшын тілінің коммуникативті фразеологиялық бірліктерінің жеткіліксіз немесе мүлде жоқ екенін дәлелдейді.

Шет тіліндегі фразеологияны оқытуда мұғалімдер ағылшын тіліндегі заманауи оқу-әдістемелік кешендерде фразеологиялық материалдардың жеткіліксіз ұсынылуы немесе болмауы, және шет тілін меңгерудің заманауи талаптарына сәйкес келетін фразеологиялық материалдарды таңдаудағы бірқатар әдістемелік қиындықтар туындауда. Осыған байланысты, осы зерттеудің мақсаты коммуникативтік және этномәдени құзыреттілікті қалыптастыру мақсатында орта білім берудің әртүрлі деңгейлерінде мектеп оқушыларының күнделікті

ағылшын тілде сөйлеуі үшін фразеологиялық бірліктерді енгізудің маңыздылығын негіздеу мен дәлелдеу болып табылады.

Өкінішке орай, орта мектепте фразеологиялық бірліктерді зерттеуге әрқашан тиісті көңіл бөлінбеген. Фразеологиялық бірліктерді оқыту оқу процесінде жүйелі емес, фрагменттік болып табылады.

Осыған байланысты, бұл зерттеудің мақсаты коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру үшін орта білімнің әртүрлі деңгейлеріндегі оқушылардың күнделікті ағылшын тіліне фразеологиялық бірліктерді енгізудің маңыздылығын негіздеу және дәлелдеу болып табылады.

Кез-келген елде ауызша халық шығармашылығының ең көп таралған жанрларының бірі-мақал-мәтелдер. Олардың пайда болу уақыты белгісіз, бірақ олардың шет тілін үйренудің ең құнарлы материалы екендігі даусыз факт болып қала береді. Ерте дереккөздер бойынша Англияда мақал-мәтелдерді латын тілін үйренудің тиімді әдістерінің бірі ретінде сипаттайды.

Бұл зерттеудің мақсаты - орта мектептердегі ағылшын тілі сабақтарында мақал-мәтелдерді қолдану тәжірибесін талдау және жалпылау, сонымен қатар оқушылардың шет тіліндегі коммуникативтік құзыреттілігін арттыру үшін жаттығулар кешенін әзірлеу. Адам тәжірибесінің көп бөлігі мақал-мәтелдерде қалыптасады. Жалпыланған сипатына байланысты мақал-мәтелдер аллегория өнерін оқытуда шет тілін оқытудың барлық деңгейлерінде, өз ойларын суреттеу және оны қысқаша қорытындылау қабілетінде қолданыла алады. Шет тілі сабағында мақал-мәтелдерді қолдану, әрине, тақырыпты жақсы игеруге, тіл, лексика және оның жұмыс істеу шарттары туралы білімді кеңейтуге ықпал етеді.

Орыс және шетелдік лингвистер ХХ ғасырдың басында фразеологияны зерттеуге бет бұрды. Көптеген зерттеулерді А.А. Шахматов, В.В. Виноградов, Ф.Ф. Фортунатов, А.Н. Афанасьев, А.А. Потебня, Ф.И. Буслаев, К.И. Григас, Г.Л. Пермяков, А. Дандис, Х. Касарес, В.В. Гвоздев, Ю.И.Левин, В.П.Жуков және т.б. көптеген ғалымдар жүргізді.

Қазақ мақал-мәтелдері бойынша ғылыми жұмыстың қайнар көзі ретінде А.Баржақсы, Б.Адамбаев, М. Әлімбаев, О.Тұрманжанов, Б.Ақмуқанова, Ж.Кейкин және "Бабалар үні" 100 томдық кітабының (65-69) жинақтары шықты.

В.Н. Телия, мақал - мәтелдерді мәдени дәстүрлер тұрғысынан қарастыра отырып, оларды «түсіндірудің қуатты көзі» деп санайды, өйткені дәстүрлі түрде ғасырлар бойы қалыптасқан күнделікті мәдениеттің тілі болып табылады, онда осы өмірдің барлық өлшемдері мен көзқарастары ана тілінде сөйлейтін адамдардың қарым-қатынасын қамтиды» [1, 126 б.].

Фразеология шекаралары туралы мәселе ашық болып тұр. Мақал-мәтелдер фразеологизмдердің қатарында ма? Орыс тілінің фразеологиясы әр түрлі сөйлеу құралдарын қамтиды және оның шекаралары әлі нақты анықталмаған. Бұл жарияланымның авторлары қазіргі лингвистикалық әдебиеттегі фразеологияның шекараларын әртүрлі түсіндермелер беруде. Бір бағыттың өкілдері (Б.А. Ларин, С.И. Ожегов, А.Г. Руднев және т.б.) фразеологиялық комбинацияларға семантикалық жаңару мен метафоризациямен сипатталатын сөзге балама неғұрлым күрделі тәртіптің семантикалық бірліктерін ғана жатқызады. Зерттеушілер фразеология саласындағы мақал-мәтелдерді, көптеген дәйексөздерді және барлық күрделі терминдерді жоққа шығарады, яғни лексикалық бөлінбейтін сөз тіркестеріне айналмаған барлық тіркестер бейнелі жалпыланған мағынаға ие болмады [2, 98 б.].

Фразеологияның шекаралары туралы басқа пікірді Л.А. Булаховский, А.А. Реформатский, А.И. Ефимов, Е.М. Галкина-Федорук, Н.М. Шанский, В.Л. Архангельский және басқалар ұстанады. Бұл бағыттың өкілдері мақал-мәтелдер фразеологизмдерге жатқызылуы керек дейді. Фразеологизмдермен қатар оларға мақал-мәтелдер, қанатты сөздерге айналған дәйексөздер, күрделі терминдер жатады. Мұндай тіркестер фразеологиялық тіркестер деп аталады [3, 204 б.].

Фразеологияның негізін қалаушының пікіріне назар аудару қызықты: "фразеологизмдердегі алғашқы жұмыстардың бірінде В.В.Виноградов фразеологиялық бірліктердің құрамындағы

мақал-мәтелдерді қарастырып, оларды фразеологиялық бірліктер тобына жатқызды» [4, 127 б.].

Мақал - мәтелдер, бір жағынан, рифма түрінде ойларды білдіру құралы, екінші жағынан, зерттелген грамматикалық формаларды немесе сөйлеу құрылымдарын жүзеге асыра отырып, грамматикалық формалар мен құрылымдарды автоматтандыруды және белсендіруді жақсартады. Грамматиканы оқыту толығымен мақал-мәтелдер мен мақал-мәтелдер негізінде құрылуы мүмкін деп айтуға болмайды, алайда ағылшын тілін үйренуге деген ынтаны арттыру, грамматикалық материалды есте сақтау дәрежесін арттыру үшін оларды грамматикалық құбылыстарды ұсыну және оларды одан әрі бекіту үшін қолданған жөн. Сөйлеу. Грамматикалық материалды бекіту көп уақытты қажет етеді, өйткені материалды бірнеше рет қайталау керек. Студенттерге ана тіліне тән емес грамматикалық құрылымдар мен құбылыстарды игеру әсіресе қиын.

Қазіргі уақытта орта мектептерде ағылшын тілі сабақтарында мақал - мәтелдерді қолдану студенттерге тілдің, айтылымның, грамматиканың, лексиканың аспектілерін ғана емес, сонымен қатар сөйлеу әрекетінің маңызды түрі-сөйлеуді игеруге көмектеседі. Мақал-мәтелдерде көрсетілген дыбыстарды қайталай отырып, оқушылар олардың айтылуымен жұмыс істейді. Мақал-мәтелдерді қолдану сонымен қатар тыңдау дағдылары мен ырғақты-интонациялық дағдыларды жетілдіру өте жақсы үйлесімділігімен негізделген. Бір жағынан, айтылу дағдылары автоматтандырылады, ал екінші жағынан, балалар сөйлемдерді синтагмаларға бөлуді, логикалық стрессті анықтауды және т.б. үйренеді.

Сондықтан біз орта мектепте шет тілін оқыту процесінде мақал-мәтелдерді қолданудың үлкен әдіснамалық және практикалық құндылығын бағаламауымыз керек. Сабақтарда мақал - мәтелдерді қолдану шет тілін үйренудің практикалық мәселелерін шешуге көмектеседі. Олардың көпшілігі үндестіктер мен рифмдерге негізделген. Мақал-мәтелдерге тән бейнелер мен ырғақты өрнектердің арқасында оларды есте сақтау және жаттау оңай. Мақал - мәтелдерді қолдану шет тілінің әртүрлі аспектілерін зерттеуде жақсы нәтиже береді.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында біз лингвистикалық жұмыстарда жалпы қабылданған зерттеу әдістерін қолдандық: сипаттамалық, құрылымдық, сандық немесе статистикалық әдіс, сонымен қатар бақылау әдістері.

Шет тілдерін оқыту әдістемесі тұрғысынан фразеологизмдер лингвистикалық және аймақтық материалдарды оқытудың кілті болып табылады, өйткені олардың құрамында балама лексика ғана емес, сонымен қатар оқытылатын тіл елінің дәстүрлері мен мәдениеті туралы түсінік береді. Бұрын таныс емес менталитетті жақсы түсінуге мүмкіндік береді [3, 109 б.].

Фразеологиялық бірліктерді зерттеудің тағы бір артықшылығы – олар көркем әдебиетті оқуды жеңілдетеді, тілдің сұлулығын бағалауға мүмкіндік береді. Фразеологиялық бірліктерді сауатты қолдану сөйлеуді мәнерлі етеді. Фразеологизмдердің көмегімен тілдің эстетикалық түрі күшейеді. Осылайша, шет тілдерін оқыту әдістемесі тұрғысынан фразеологиялық бірліктер, әсіресе қазіргі білім беру парадигмасы аясында айқын құндылыққа ие. Фразеологиялық бірліктерге жүтінудің артықшылығы – оларды сабақтың әртүрлі кезеңдерінде тиімді қолдану мүмкіндігі [5, 229 б.].

Орта мектеп пен орта білімге арналған оқу-әдістемелік кешендерді талдау көрсеткендей, ағылшын тілінің коммуникативтік фразеологиялық бірліктері жеткіліксіз немесе мүлде жоқ. Фразеологиялық бірліктердің мәселесі ұзақ уақыт бойы зерттелгеніне қарамастан, фразеологиялық бірліктердің кейбір аспектілері әлі де даулы болып келеді.

Бүгінгі таңда мектепте фразеологияны оқытудың әдістері мен тәсілдерін әзірлеу өте белсенді. Шет тілі сабақтарында фразеологиялық бірліктерді қолдану бойынша жаттығулар мен

ұсыныстар жиынтығын жасамас бұрын, қазіргі жағдайды анықтап бақылау қажет.

Осы зерттеу аясында ағылшын тілі сабақтарында мұғалімдердің фразеологиялық материалдарды қаншалықты жиі қолдануын көрсетуге тырыстық. Зерттеу нәтижелері екі диаграммада көрсетілген.

Сондай-ақ, зерттеу барысында оқушылар арасында ағылшын тілінің фразеологиялық байлығын меңгеру деңгейлерін анықтау мақсатында сауалнама жүргізілді. Сауалнама нәтижелері екі кестеде берілген.

Сонымен қатар, тақырыптық бөліктерге бөлінген мақал-мәтелдерді тез игеруге және есте сақтауға арналған жаттығулар жиынтығын жасап дайындадық.

Нәтижелер мен талқылау

Зерттеу барысында Павлодар қаласының М. Әуезов атындағы орта мектебінің 5-8 сыныптарында жұмыс істейтін ағылшын тілі мұғалімдері арасында сауалнама жүргізілді. Жұмыс өтілі 1 жылдан 6 жылға дейін болатын он мұғалімнен сұхбат алынды.

Мұғалімдердің ағылшын тілі сабақтарында фразеологиялық материалдарды қолдануға қатынасы біршама ерекшеленеді. Біреулер мақал-мәтелдерді қолдану маңызды және тиімді деп санайды, ал басқалары маңызды емес деп санайды. Респонденттердің жауаптарын салыстыра отырып, біз келесі нәтижелерді көре аламыз (1 диаграмма):

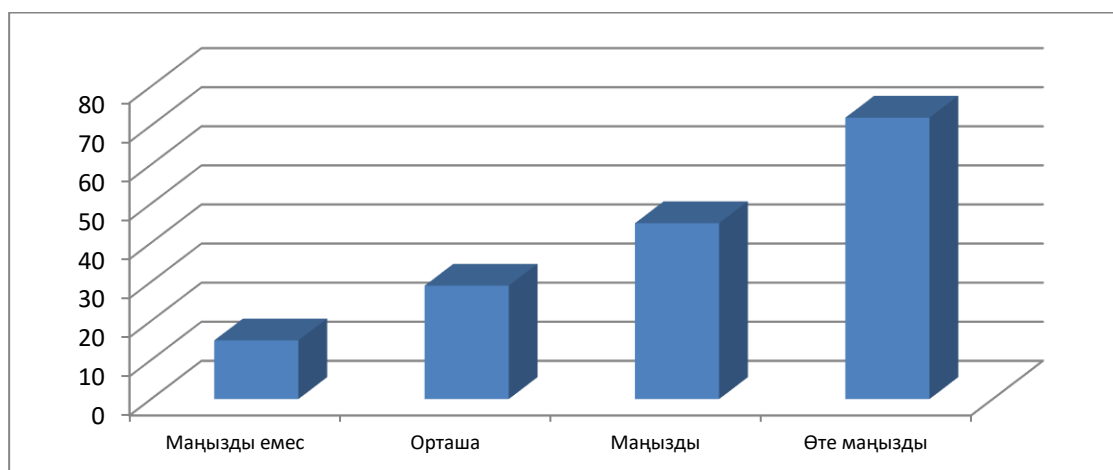
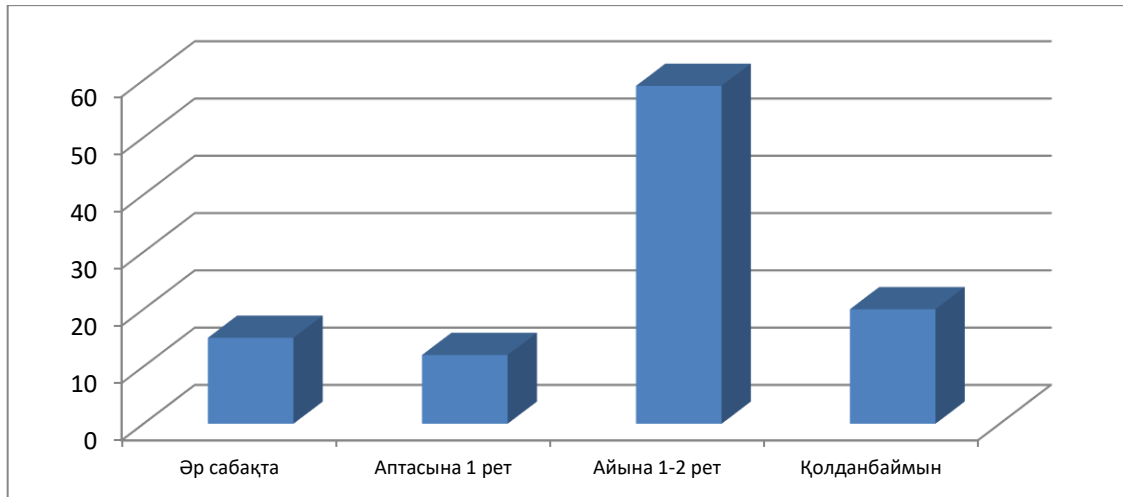

Диаграмма 1. Шет тілі сабақтарында фразеологиялық материалдарды қолданудың маңыздылығы, %

Бұл диаграммада респонденттердің 70%-ы фразеологиялық материалды қолдануды маңызды немесе өте маңызды деп санайды. 20% бейтарап пікірде, ал 10% фразеологиялық материалды қолдану өте маңызды емес деп санайды. Осыдан көптеген мұғалімдер фразеологиялық материалдарды қолданудың маңыздылығын түсінеді деп қорытынды жасауға болады.

Алайда, фразеологиялық материалды қолданудың маңыздылығын түсіну жеткіліксіз, оны қолдану әлдеқайда маңызды. Төмендегі диаграммада ағылшын тілі сабақтарында фразеологиялық материалдарды қолдану жиілігінің нәтижелері көрсетілген (2 диаграмма).

Диagramма 2. Ағылшын тілі сабақтарында фразеологиялық материалдарды қолдану жиілігі, %

Диagramмада мұғалімдердің жартысынан көбі (60%) айына 1-2 рет ағылшын сабақтарында фразеологиялық материалды қолданатындығын, мұғалімдердің тек 10%-ы аптасына бір рет фразеологиялық материалды қолданатындығын, ал 30% -ы фразеологиялық материалды қолданбайтындығын немесе қолданбайтындығын көрсетеді. Фразеологиялық материал мұғалімдер арасында өте танымал емес деп қорытынды жасауға болады. Фразеологиялық материалдың барлық алуан түрлілігімен және оны қолданудың тиімділігімен бұл өте үлкен кемшілік.

Келесі кезекте, оқушылар арасында сауалнама өткізілді. Сауалнама мектеп оқушылары арасында ағылшын тілінің фразеологиялық байлығын меңгеру деңгейін анықтау мақсатында жүргізілді. Сауалнамаға Павлодар қаласының М.Әуезов атындағы орта мектебінің 5-8 сынып оқушылары қатысты. Таңдалған оқушылардың ағылшын тілін меңгеру деңгейі бірдей емес екенін атап өткен жөн. Ағылшын тілінің фразеологиялық қорымен жұмыс істеудің қалыптасқан дағдылары мен біліктерін анықтауға арналған тапсырмалар 5-8 сыныптардың дәстүрлі бағдарламасының мәтіндері мен оқулықтарының жаттығулары негізінде жасалынды. Сұрақтар мен тапсырмалар келесі ретпен орналастырылды:

1. Ең жақсы көретін мақал-мәтеліңіз қандай?
2. Сізге айтылған мақал-мәтелдердің ішінен қайсысын ең жиі естисіз?
3. Ұсынылған мақал-мәтелмен келісімін немесе келіспеушілігін білдіріңіз.
4. Ұсынылған мақалды қолдайтын жағдайды құрыңыз.
5. Мақалдың суретін салып, түсіндіріңіз.

Лексикалық материалды меңгеру мониторингін талдау мынадай нәтижелерді көрсетті (1 кесте):

Лексикалық материалды меңгеру мониторингінің нәтижелері

№	Тапсырма	Пайыз	Қиыншылықтар
1. 2.	Ең жақсы көретін мақал-мәтеліңіз қандай?	48%	Студенттердің көбі қиындықтарға тап болмады, бірақ сүйікті мақал-мәтелдерді атай алмайтын оқушылар болды
3.	Сізге айтылған мақал-мәтелдердің ішінен қайсысын ең жиі естисіз	52%	Бұл тапсырма ең сәтті орындалды. Себебі балалардың ата-аналары мен достарынан естіген мақал-мәтелдері ұсынылды
4.	Ұсынылған мақал-мәтелмен келісімін немесе келіспеушілігін білдіріңіз	36%	Оқушылардың көбі өз пікірлерін/келісімдерін білдіре алмады
5.	Ұсынылған мақалды қолдайтын жағдайды құрыңыз	45%	Жалпы, тапсырма қиындық тудырмады. Бірақ кейбір оқушылар мақал-мәтелдердің мағынасын түсінбеді және жағдайды дұрыс тұжырымдай алмады
6.	Мақалдың суретін салып, түсіндіріңіз	38%	Бұл жаттығу үлкен қиындықтар туғызды. Оқушылар мақалды қағазда қалай түсіндіру мен сипаттауды таба алмаған

Осылайша, алғашқы тексеру жұмыстарының нәтижелері:

- Оқушылардың жартысынан көбі мәтінде фразеологиялық тіркестерді көреді, бірақ олардың мағынасын түсіндіре алмайды;
- Оқушылар фразеологиялық тіркестерді белсенді түрде қолдана алмайды;
- Оқушылар фразеологиялық материалдарды еркін қолдана алмайды, мағыналарын түсіндіре алмайды;
- Оқушылар фразеологиялық материалдарды қолдану қажеттілігін түсінбейді.

Кіріс мониторингіндегі оқушылардың қиындықтары фразеологиялық материалдарды белсенді сөздік қорына қосу және сөйлеудің әртүрлі жағдайларында фразеологиялық тіркестерді қолдану мүмкіндіктерін түсіну үшін эмпирикалық оқытудың қажеттілігін дәлелдеді. Эксперименттің келесі кезеңі үшін оқушыларға фразеологиялық материалмен жан-жақты жұмыс жасауды көздейтін арнайы таңдалған жаттығулар жиынтығы ұсынылды. Сонымен қатар, біздің әдістемеді фразеологиялық материал тақырыптық бөліктерге бөлінетін тәсіл маңызды орынға ие деп санаймыз. Біз жаңа фразеологиялық материалдарды енгізудегі бұл тәсілін өзекті деп санаймыз, өйткені адамдардың бір нәрсе туралы мәдени идеяларын толығымен анықтауға, лексикалық және семантикалық өрісті құруға, фразеологиялық құралдарды стилистикалық түрде бөлуге және т. б. үшін маңызы зор.

Жоғарыда айтылған тапсырмалар барысында келесі нәтижелерге қол жеткіздік (2 кесте):

Қорытынды эксперимент нәтижелері

№	Тапсырма	Пайыз	Қиыншылықтар
1.	Ең жақсы көретін мақал-мәтеліңіз қандай?	72%	Оқушылар фразеологиялық бірліктерді көреді, олардың негізінде символ бар екенін түсінеді
2.	Сізге айтылған мақал-мәтелдердің ішінен қайсысын ең жиі естисіз	68%	Оқушылар тақырып бойынша фразеологиялық бірліктерді оңай біріктіреді, синонимдік және антонимдік жұптарды таңдайды
3.	Ұсынылған мақал-мәтелмен келісімін немесе келіспеушілігін білдіріңіз	46%	Оқушылардың фразеологиялық сөздігі кеңейе түсті, ФБ түсіндіруде аз қиындықтарға тап болды және балама лексикалық бірліктермен алмастыра алды
4.	Ұсынылған мақалды қолдайтын жағдайды құрыңыз	60%	Көптеген оқушылар бұл тапсырманы оңай орындады.
5.	Мақалдың суретін салып, түсіндіріңіз	59%	Бұл тапсырманың орындалу пайызы едәуір артты, бұл оқушылардың фразеологиялық сөздігінің кеңеюіне байланысты

Осылайша, нәтижелерді талдау барысында жаттығулар кешенін сынақтан өтіп, өте жақсы нәтижеге жеткенін; біз жасаған алгоритмнің сәтті болғанын; және оқушылардың ағылшын фразеологиялық материалын меңгеруге көмектесетіндігін көрсетті.

Жаттығуларды әзірлеу кезінде оқушылардың лингвистикалық және прагматикалық (сөйлеу) құзыреттерін (коммуникативтік құзыреттіліктің компоненттері ретінде) қалыптастыру міндетті болды. Осы зерттеу аясында біз келесі тақырыптық бөліктерге бөлінген мақал-мәтелдерді тез игеруге және есте сақтауға арналған жаттығулар жиынтығын дайындадық (3 кесте):

Тақырыптық бөліктер

№	Тақырыптар
1.	Туған ел туралы мақал-мәтелдер
2.	Отбасы туралы мақал-мәтелдер
3.	Оқу мен білім алу туралы мақал-мәтелдер
4.	Еңбек пен ақша туралы мақал-мәтелдер
5.	Ауа-райы туралы мақал-мәтелдер

6.	Адам және оның қасиеттері туралы мақал-мәтелдер
7.	Денсаулық туралы мақал - мәтелдер
8.	Тамақ туралы мақал - мәтелдер

Зерттеуімізде орыс және қазақ тілдерінде оқытатын орта мектептің 5-8 сыныптарында ағылшын тілі сабақтарында қолдануға болатын жиі қолданылатын мақал-мәтелдер бойынша жаттығулар жиынтығын ұсынамыз. Әр тақырыптық бөлік 7 жаттығудан тұрады. Мысал ретінде, «Отбасы» тақырыптық бөлігі келтірілген. Барлық фразеологиялық материалдар мектеп оқулықтарынан алынды. Әрбір тақырыптық бөлікте орыс және қазақ тілдеріндегі баламалары бар ағылшын тіліндегі мақал-мәтелдер берілген (4 кесте):

Кесте 4

Ағылшын мақал-мәтелдері және олардың орыс және қазақ тілдеріндегі баламалары

№	«Отбасы» тақырыбы бойынша мақал-мәтелдер	Орыс тілінде баламасы	Қазақ тілінде баламасы
1.	<i>As the tree, so the fruit</i>	<i>Каково дерево, таков и плод</i>	Ағашы қандай болса, жемісі сондай болар
2.	<i>Blood is thicker than water</i>	<i>Свой дурак дороже чужого умника</i>	Жан тартпаса да, қан тартады
3.	<i>East or West — home is best</i>	<i>В гостях хорошо, а дома лучше</i>	Өз үйім – өлең төсегім
4.	<i>Every mother thinks her own gosling a swan</i>	<i>Дите хоть и криво, а отцу-матери диво</i>	Қарға баласын аппағым дер, кірпі баласын жұмсағым дер
5.	<i>Like father, like son</i>	<i>Каков батька, таков и сын</i>	Айдың ізін ай басар, аттың ізін тай басар
6.	<i>Little children, little sorrow, big children, big sorrow</i>	<i>Маленькие детки - маленькие бедки, дети большие - беды большие</i>	Бала жақсы болса – бала, бала жаман болса – пәле
7.	<i>Don't wash your dirty linen in public</i>	<i>Не выноси сор из избы.</i>	Ұясын ұнатпаған құс оңбас
8.	<i>Accidents will happen in the best-regulated families</i>	<i>И в благородных семьях происходят несчастья</i>	Ондай-ондай хан қызында да болады. Адамнан ала да тұады, құла да тұады.
9.	<i>Every family has a skeleton in the cupboard</i>	<i>У всякой избушки свои погрешушки</i>	Әркімнің өз ойы бар, ойында мың койы бар.
10.	<i>Too many cooks spoil the broth</i>	<i>У семи нянек дитя без глазу</i>	Қойшы көп болса, қой арам өледі.

Мақал-мәтелдерді аяқтау және түсіндіруге арнаған жаттығу. Бұл жаттығудың мақсаты оқушыларға мақал-мәтелдерді толықтыруға, сөздікпен жұмыс істеуге және жалпылауды үйренуге үйрету. Бұл жаттығу оқушылардың ойлау дербестігін, іздеу қызметі дағдыларын қалыптастыруды іске асыруға мүмкіндік береді және сол арқылы коммуникативтік дағдыларды одан әрі автоматтандыруға ықпал етеді.

Мақал-мәтелдерді бір сөйлемге біріктіруге арналған жаттығу. Бұл жаттығудың мақсаты - оқушыларды фразеологиялық материалдармен таныстыру, олардың танымдық белсенділігін ынталандыру және мақал-мәтелдердің мағынасын бекіту.

Өңгіме құруға және мақал-мәтелдерді сөйлемге қосуға, алған білімдерін бекітуге арналған жаттығу. Бұл жаттығу ақыл-ой белсенділігін арттыруға, мақал-мәтелдерді таңдауға, фразеологиялық бірліктердің сөздер мен еркін тіркестерден айырмашылығын анықтауға үйретеді. Бұл жаттығу студенттердің мақал-мәтелдерді өз сөйлеуінде қолдана алатындығын және мәтіннің бай, эмоционалды боялған және мәдени білімге толы екенін түсінуге бағытталған.

Қағазда мақал-мәтелдердің мағынасын білдіру және түсіндіруге арналған жаттығу. Суреттер оқушылардың қабылдауының эмоционалды компонентіне әсер етеді, жағымды эмоциялар тудырады, мотивацияны арттырады және сыныпта қолайлы климат жасайды. Мақал-мәтелдерге арналған суреттер жаңа лексиканы бекітуге, қарым-қатынасты қамтамасыз етуге және оқушылардың тілге деген қызығушылығын қолдауға көмектеседі.

Жағдайды тұжырымдау үшін мақал-мәтелдерді сөйлеуге қосуға арналған жаттығу. Бұл жаттығу оқушылардың сөздік қорын байытуға, сөйлеу мен есте сақтауды белсендіруге және дамытуға, тілдің құрылымын игеруге және сөйлеудің эмоционалды экспрессивтілігін жақсартуға бағытталған.

Алынған білімді бекітуге арналған жаттығу және ым-ишарат арқылы мақал-мәтелдерді суреттеу жаттығуы. Бұл жаттығу оқушылардың қабылдауының эмоционалды компонентіне әсер етеді, жағымды эмоциялар тудырады, бұл мотивацияны арттырады, сыныпта қолайлы климат жасайды және оқушылардың тілге деген қызығушылығын қолдайды.

Алынған білімді қолдану және бекіту бойынша жаттығу. Бұл жаттығу өз пікірін білдіруге шақырады, шығармашылық бастаманы дамытады, оқушылардың сөздік қорын байытады, тілдің құрылымын игеруге көмектеседі, есте сақтау қабілеті мен сөйлеудің эмоционалды экспрессивтілігін дамытады.

Жұмыс нәтижелері шет тілі сабақтарында және сабақтан тыс іс-шараларда мақал-мәтелдерді қолдану шет тілін үйренуге деген қызығушылықты сақтаудың, оқушылардың белсенділігі мен өнімділігін арттырудың тиімді әдісі екенін көрсетті, өйткені олар тілді меңгеру процесіне ойын мен бәсекелестіктің элементін енгізуге көмектеседі. Оқушылардың сөздік қорын байыту шет тілінің бейнелі құрылымын игеруге көмектеседі, және бұл құнды оқу материалы ғана емес, сонымен қатар оқу процесін күшейтуде үлкен рөл атқарады.

Осылайша, шет тілі сабақтарында мақал - мәтелдерді қолдану, тақырыпты жақсы игеруге ықпал етеді, тіл және оның қызметі туралы білімдерін кеңейтеді. Фольклор элементтері, мақал-мәтелдер, тілдік бұрылыстар арқылы оқытылатын тіл елінің мәдениетімен танысу оқушыларға басқа халықаралық ортаға, қоғамға жат сезім береді.

Қорытынды

Мақал-мәтелдер ағылшын менталитетінің өмір салты мен ерекшеліктері мен ағылшын ұлтының мәдениетін зерттеудегі ең жарқын және мәнерлі көзі болып табылады.

Зерттеу барысында біз ағылшын тілін оқыту процесінде мақал-мәтелдерді қолданудың әдіснамалық және практикалық құндылығын анықтадық.

Зерттеудің мақсаты орындалды. Барлық эксперименттер оқушылардың мәдениаралық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында орта білім берудің әртүрлі деңгейлерінде ағылшын тілін оқыту үдерісінде фразеологиялық бірліктер - мақал-мәтелдердің рөлі мен әдістемелік құндылығын анықталып, дәлелденді.

Ағылшын тілін оқыту процесінде мақал-мәтелдерді қолдану бойынша жаттығулар кешені жасалынды.

Мақал-мәтелдердің функционалдығы оларды ағылшын тілін оқытуда қолдануға мүмкіндік береді. Мақал-мәтелдерді қолдану оқушыларға еркін ойын түрінде жеке дыбыстарды айтуға, ырғақты және интонациялық дағдыларды жетілдіруге көмектеседі. Мақал-мәтелдерді қолдану көптеген грамматикалық құбылыстарды автоматтандыруға және жаңдандыруға ықпал етеді. Мақал-мәтелдер шығармашылық бастаманы дамытады, оқушылардың сөздік қорын байытады, тіл құрылымын игеруге көмектеседі, есте сақтау қабілеті мен сөйлеудің эмоционалды экспрессивтілігін дамытады.

Зерттеу нәтижелері мектепте, колледжде және басқа білім беру ұйымдарында ағылшын тілін оқытуда тікелей оқу процесінде қолдануға болады. Зерттеу материалдарды ағылшын тілін оқытуға арналған оқу бағдарламаларын, оқу құралдарын әзірлеу кезінде пайдаланылуы мүмкін.

Әдебиеттер тізімі

1. Телия В.Н. Русская фразеология. – Москва: Высшая школа, 2014. – 322 с.
2. Валгина Н.С. Современный русский язык. – Санкт Петербург: Наука, 2003. – 412 с.
3. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка. – Санкт Петербург: Специальная литература, 1996. – 192 с.
4. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. – Москва: Просвещение, 1977. – 526 с.
5. Сони́на Н.Н. Когнитивно-коммуникативная методика обучения фразеологии английского языка школьников 8-9 классов гимназии: дис. канд. пед. наук. канд. пед. наук. наука. - Нижний Новгород, 2012. – 186 с.

З.Р. Ибраева¹, К.Н. Булатбаева², Д. Веселинов³

¹Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, Астана, Казахстан

²Национальная академия образования им. Алтынсарина, Астана, Казахстан

³Софийский университет им. св. Климента Охридского, София, Болгария

Методические подходы к использованию фразеологизмов при обучении иностранному языку в средней школе

Аннотация. Актуальность исследования определяется тем, что одним из важнейших источников приобщения учащихся к образной и экспрессивной иноязычной речи является Фонд фразеологизмов. Фразеологический фонд языка представляется одним из наиболее интересных и продуктивных объектов, наглядно и наглядно демонстрирующих национально-культурные традиции, ценности и особенности мировоззрения, а также роль межкультурной коммуникации в современном мире стремительно возрастает. Целью исследования является обоснование и определение роли и методологической значимости фразеологизмов, то есть использование пословиц и поговорок в процессе обучения английскому языку на различных уровнях среднего образования с целью формирования межкультурной коммуникативной компетентности учащихся. Разработан и апробирован комплекс упражнений на использование пословиц и поговорок в процессе обучения английскому языку. Результаты исследования могут быть использованы непосредственно в учебном процессе при обучении английскому языку в школе, колледже и других образовательных учреждениях. Исследовательские материалы могут быть использованы при разработке учебных программ, учебных пособий для преподавания английского языка.

Ключевые слова: пословица, устная литература, методическая ценность, практическая ценность, коммуникативная компетентность, учебно-воспитательный процесс, средняя школа.

Z.R. Ibrayeva¹, K.N. Bulatbayeva², D. Veselinov³

¹*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

²*I. Altynsarin National Academy of Education, Astana, Kazakhstan*

³*St. Kliment Ohridski University of Sofia, Sofia, Bulgaria*

Methodological approaches to the use of phraseological expressions in the teaching of foreign language at secondary schools

Abstract. The relevance of the study is determined by the fact that one of the most important sources of introducing students to figurative and expressive foreign language speech is the phraseological fund. The phraseological fund of the language seems to be one of the most interesting and productive objects, clearly and vividly demonstrating national and cultural traditions, values, and features of world outlook, as well as the role of intercultural communication in the modern world is rapidly increasing. The aim of the research is to substantiate and determine the role and methodological significance of phraseological units, i.e. the use of proverbs and sayings in the process of teaching English at different levels of secondary education in order to form intercultural communicative competence of students. Developed and tested a set of exercises on the use of proverbs and sayings in the process of learning English. The results of the study can be used directly in the educational process of teaching English at schools, colleges, and other educational institutions. The research materials can be used in the development of curricula, and teaching aids for teaching English.

Keywords: proverb, oral literature, methodological value, practical value, communicative competence, educational process, secondary school.

References

1. Teliia V.N. Russkaia frazeologiya [Russian phraseology]. (Vysshaia shkola, Moscow, 2014, 322 p.), [in Russian].
2. Valgina N.S. Sovremennyi russkii iazyk [Modern Russian language]. (Saint Petersburg, Nauka, 2003, 412 p.), [in Russian].
3. Shanskii N.M. Frazeologiya sovremennogo russkogo iazyka [Phraseology of the modern Russian language]. (Saint Petersburg, Spetsialnaia Literatura, 1996, 192 p.), [in Russian].
4. Vinogradov V.V. Ob osnovnykh tipakh frazeologicheskikh edinit v russkom iazyke [On the main types of phraseological units in the Russian language]. (Moscow, Prosveshchenie, 1977, 526 p.), [in Russian].
5. Sonina N.N. Kognitivno kommunikativnaia metodika obucheniia frazeologii angliiskogo iazyka shkolnikov 8-9 klassov gimnazii: dis. kand. ped. Nauk [Cognitive-communicative methodology of teaching phraseology of English to schoolchildren in grades 8-9 gymnasium]. (Nizhnii Novgorod, 2012, 186 p.), [in Russian].

Авторлар туралы мәлімет:

Ибраева З.Р. – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Филология факультетінің Шет тілдер кафедрасының докторанты, Астана, Қазақстан.

Булатбаева К.Н. – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ы. Алтынсарин атындағы ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкер, Астана, Қазақстан.

Весселинов Д. – Киелі Климент Охридский атындағы София университетінің филология ғылымдарының докторы, профессор, Классикалық және жаңа филология факультеті деканының орынбасары, Ақпарат және мұғалімдердің біліктілігін арттыру бөлімінің меңгерушісі, София, Болгария.

Ibrayeva Z.R. – Ph.D. student of the Department of Foreign Languages of the Philological Faculty at L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Bulatbayeva K.N. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the I. Altynsarin National Academy Of Education, Astana, Kazakhstan.

Vesselinov D. – Doctor of Philological Sciences, Professor, Deputy Dean of the Faculty of Classical and New Philology, Head of the Department for Information and Teacher Development at St. Kliment Ohridski Sofia University, Sofia, Bulgaria.